

Міністерство освіти і науки України
Національний університет водного господарства та
природокористування
Кафедра охорони праці та безпеки життєдіяльності

03-10-157М

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
до проведення практичних занять та
виконання самостійної роботи
з навчальної дисципліни
«ПРАВОВІ ОСНОВИ ЦИВІЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ»

*для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
за освітньо-професійною програмою «Охорона праці»
спеціальності 263 «Цивільна безпека»
усіх форм навчання*

Рекомендовано науково-
методичною радою з якості
ННІ будівництва, архітектури та
дизайну
Протокол № 6 від 17.02.2026

Рівне – 2026

Методичні вказівки до проведення практичних занять та виконання самостійної роботи з навчальної дисципліни «Правові основи цивільної безпеки» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за освітньо-професійною програмою «Охорона праці» спеціальності 263 «Цивільна безпека» усіх форм навчання [Електронне видання] / Г.І. Туровська. Рівне: НУВГП, 2026. 14 с.

Укладач: Г.І. Туровська, к.т.н., доцент, доцент кафедри охорони праці та безпеки життєдіяльності.

Відповідальний за випуск: О.М. Кухнюк, к.т.н., доцент, завідувач кафедри охорони праці та безпеки життєдіяльності

Керівник групи забезпечення спеціальності 263 «Цивільна безпека»

О.С. Шаталов

Попередня версія методичних вказівок 03-10-20М

© Туровська Г.І., 2026
© Національний університет водного господарства та природокористування, 2026

ЗМІСТ

Вступ.....	4
1. Рекомендації до вивчення навчальної дисципліни.....	5
2. Практичні роботи.....	5
2.1. Плани практичних занять.....	6
3. Самостійна робота.....	9
3.1. Оформлення звіту про самостійну роботу.....	10
Питання гарантованого рівня знань.....	11
Рекомендована література.....	13

ВСТУП

Проблеми охорони праці можуть ефективно вирішуватися лише у тих сферах виробничої і невиробничої діяльності, де технологічні процеси та технічні засоби, проектування і будівництво підприємств є науково виваженим та обґрунтованим відповідно до вимог законодавчо-нормативної бази. Позитивного вирішення питань безпеки, гігієни праці та виробничої санітарії можна досягти шляхом досконалого вивчення правових питань та законодавчо-нормативним урегулюванням трудових взаємовідносин у процесі предметної діяльності.

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Правові основи цивільної безпеки» є формування теоретичних знань з правових основ працезохоронної політики, охорони праці, питань управління цивільною безпекою в Україні та практичних навичок аналізу й оцінювання стану працезохоронної діяльності.

Мета вивчення навчальної дисципліни полягає у формуванні в майбутніх фахівців відповідного рівня організаційно-правових, нормативно-законодавчих знань з питань охорони праці, цивільного захисту, пожежної та техногенної безпеки.

Завдання вивчення навчальної дисципліни з правових питань безпеки передбачає формування у здобувачів вищої освіти цілісної системи знань законодавчо-нормативних актів з цивільної безпеки, необхідних для подальшого фахового прийняття обґрунтованих рішень щодо безпеки на рівні людини, колективу, підприємства, галузі, регіону або суспільства в цілому.

Перевірка рівня засвоєння здобувачами вищої освіти навчального матеріалу з найважливіших тем дисципліни «Правові основи цивільної безпеки» буде здійснена на практичних заняттях. У процесі виконання практичних робіт здобувач вищої освіти повинен оволодіти вміннями застосовувати отримані знання правових основ охорони праці та цивільного захисту у практичній діяльності.

1. РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Методичні вказівки розроблені з метою надання допомоги здобувачам вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за спеціальністю 263 «Цивільна безпека» у підготовці до практичних занять, виконання самостійної роботи з навчальної дисципліни «Правові основи цивільної безпеки».

У цій розробці наведені плани практичних занять, перелік тем самостійної роботи, питання гарантованого рівня знань та список рекомендованої літератури.

Належне оволодіння навчальним матеріалом, підготовка до поточного та підсумкового контролів знань, написання самостійної роботи потребує опрацювання значної інформації, розміщеної в списку рекомендованої літератури та поданої у засобах масової інформації. Такий процес навчання зорієнтований на розвиток творчої особистості майбутнього фахівця.

Відповідно до навчального плану навчальної дисципліни передбачена форма підсумкового контролю – екзамен.

Оцінювання знань здійснюється за 100-бальною шкалою наступним чином: результати поточного контролю оцінюються за шкалою від 0 до 60 балів, підсумковий контроль – від 0 до 40 балів.

2. ПРАКТИЧНІ РОБОТИ

Метою практичних робіт є поточна перевірка рівня засвоєння здобувачами вищої освіти навчального матеріалу з найважливіших тем навчальної дисципліни «Правові основи цивільної безпеки».

У процесі вивчення навчальної дисципліни «Правові основи цивільної безпеки» здобувачі вищої освіти опанують правові, наукові знання з цивільної безпеки, що дасть можливість у майбутньому обґрунтовано вирішувати питання захисту працюючих з метою зменшення кількості негативних наслідків у виробничій та невиробничій діяльності.

У процесі виконання практичних робіт здобувач повинен оволодіти вміннями:

- захищати свої конституційні права;

- знати шляхи законодавчо- і нормативно-правового урегулювання трудових взаємовідносин для досягнення успішного вирішення питань цивільної безпеки;
- демонструвати обізнаність щодо знань та розуміння: функцій держави, форм реалізації цих функцій; основних принципів державної політики з питань охорони праці;
- застосовувати отримані знання правових основ охорони праці у практичній діяльності;
- знати нормативно-правові засади забезпечення цивільного захисту.

2.1. Плани практичних занять

Змістовий модуль 1

Правові основи працевохоронної політики та охорони праці

Тема 1. Аналіз сучасного стану охорони праці в Україні

План заняття:

1. Ознайомлення з інформаційними ресурсами з питань безпеки виробництва, охорони та гігієни праці.
2. Ознайомлення з періодичними виданнями з питань охорони праці та промислової безпеки.
3. Підготовка анотацій за розглянутими матеріалами інформативних джерел відповідно до обраної теми.

Рекомендована література [23-25].

Тема 2. Вивчення законодавчої та нормативної бази України з охорони праці

План заняття:

1. Законодавча база з охорони праці.
2. Нормативно-технічна база охорони праці.
3. Частково діючі міждержавні стандарти.
4. Підзаконні нормативно-правові акти України.

Рекомендована література [1, 2, 6-14].

Тема 3. Опрацювання розділу «Охорона праці» колективного договору та «Угоди з охорони праці»

План заняття:

1. Колективний договір та угода з охорони праці.
2. Рекомендації державних органів і профспілок щодо змісту розділу “Охорона праці” у колективному договорі (угоді, трудовому договорі).
3. Відшкодування шкоди, заподіяної працівникові на виробництві.

Рекомендована література [1, 2, 6, 11, 14].

Тема 4. Режим робочого часу та порядок його встановлення

План заняття:

1. Режим робочого часу, його сутність та основні складові частини.
2. Особливості правового регулювання робочого часу.
3. Режим робочого часу як предмет індивідуально-договірного регулювання.
4. Порядок запровадження на підприємстві режиму робочого часу та його елементів відповідно до трудового законодавства.

Рекомендована література [1, 2, 6].

Тема 5. Види відповідальності працівників за правопорушення у сфері охорони праці

План заняття:

1. Дисциплінарна, адміністративна та кримінальна відповідальності за правопорушення в сфері охорони праці.
2. Матеріальна відповідальність сторін трудового договору.
3. Штрафні санкції за порушення законодавства про охорону праці.
4. Штрафні санкції за злочини проти безпеки виробництва.

Рекомендована література [1, 2, 6, 7, 10, 14].

Тема 6. Права громадян на охорону праці та їхні обов’язки

План заняття:

1. Права на охорону праці під час укладання трудового договору та під час роботи.
2. Права працівників на пільги і компенсації за важкі та шкідливі умови праці.
3. Охорона праці пільгових категорій працівників.
4. Обов’язки працівників щодо додержання вимог з охорони праці.

Рекомендована література [1, 2, 6, 9, 14].

Тема 7. Міжнародні норми в галузі охорони праці

План заняття:

1. Міжнародні норми соціальної відповідальності (SA 8000, ISO 26000).
2. Міжнародні стандарти в сфері охорони праці (OHSAS 18001, ISO 45001).
3. Конвенція про основи, що сприяють безпеці й гігієні праці № 187.
4. Директива Ради Європейських Співтовариств 89/391/ЄЕС Ради щодо запровадження заходів заохочення поліпшення безпеки та охорони здоров'я працівників на роботі.

Рекомендована література [15-22].

Змістовий модуль 2 Управління цивільною безпекою

Тема 8. Організаційні основи охорони праці

План заняття:

1. Установлення обов'язків та відповідальності щодо створення в кожному структурному підрозділі умов праці, що відповідають нормативно-правовим актам з охорони праці.
2. Управління охороною праці у галузях промисловості, на регіональному та державному рівнях.
3. Організація навчання та інструктажів з охорони праці.
4. Планування та фінансування роботи з охорони праці.

Рекомендована література [3-5, 14].

Тема 9. Нормативно-правове забезпечення цивільного захисту

План заняття:

1. Нормативна база з питань планування у сфері цивільного захисту.
2. Види відповідальності за правопорушення в сфері цивільного захисту.
3. Права та обов'язки громадян у сфері цивільного захисту.
4. Заходи соціального захисту та відшкодування матеріальних збитків постраждалим внаслідок надзвичайної ситуації.

Рекомендована література [8].

3. САМОСТІЙНА РОБОТА

Самостійна робота здобувача вищої освіти є невід'ємною складовою освітнього процесу. Це основа навчання, спрямована на формування самостійності майбутнього фахівця, уміння здійснювати самостійний пошук, системний аналіз та узагальнення навчально-методичної та наукової інформації, професійно важливих дій до самопідготовки у процесах виробничої практики, здатності приймати конструктивні рішення тощо.

Метою самостійної роботи є підвищення конкурентоспроможності майбутніх фахівців на світовому ринку праці через формування їхніх вмінь та ключових навичок.

Підсумком самостійної роботи над вивченням дисципліни «Правові основи цивільної безпеки» є складання письмового звіту за питаннями, що не розглядаються під час аудиторних занять.

Завдання для самостійної роботи подані в табл. 1.

Таблиця 1

Рекомендовані завдання для самостійної роботи

№ зп	Теми самостійної роботи
1.	Система організації охорони праці у європейських країнах. Європейські (регіональні) та міжнародні стандарти в сфері охорони праці та законодавство України
2.	Індивідуальні та колективні трудові спори і порядок їх розв'язання
3.	Режим робочого часу як складовий елемент внутрішнього трудового розпорядку на підприємстві
4.	Порядок та строки притягнення до відповідальності за правопорушення у сфері охорони праці та цивільного захисту
5.	Здійснення нагляду прокуратури України за дотриманням законності у сфері охорони праці
6.	Основні положення Закону України «Про запобігання корупції»
7.	Органи державного управління і нагляду за охороною праці та їх повноваження
8.	Проведення масової роз'яснювальної роботи з питань охорони праці. Методи пропаганди та агітації з охорони праці

3.1. Оформлення звіту про самостійну роботу

Підсумком самостійної роботи над вивченням дисципліни є складання письмового звіту за темами, вказаними в табл. 1.

Звіт оформлюється на стандартному папері формату А4 (210×297) з одного боку. Поля: верхнє, праве – 10 мм, нижнє – 17 мм, лівє – 20 мм. У тексті повинні бути зазначені посилання на використану літературу.

Звіт може бути рукописним або друкованим і виконується українською мовою.

На титульній сторінці звіту мають бути зазначені назва кафедри, тема самостійної роботи, прізвище та ініціали здобувача вищої освіти, група, прізвище та ініціали викладача, який приймає роботу, посада.

Загальний обсяг звіту – 10-15 сторінок. Звіт включає план, основну частину, висновки, список використаної літератури та додатки.

Здача звіту про самостійну роботу відбувається у терміни, спільно обумовлені викладачем і здобувачем вищої освіти.

ПИТАННЯ ГАРАНТОВАНОГО РІВНЯ ЗНАНЬ

1. Конституційні права та обов'язки людини і громадянина.
2. Відповідальність держави перед людиною за свою діяльність.
3. Забезпечення державою прав на належні безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату, визначену законом.
4. Трудове право як галузь трудових відносин.
5. Роботодавці та працівники як суб'єкти трудових правовідносин.
6. Трудове законодавство: структура та практика застосування.
7. Закони України та їх місце в системі трудового законодавства.
8. Кодекс законів про працю України.
9. Підзаконні нормативно-правові акти.
10. Міжнародні договори про працю України, ратифіковані в Україні.
11. Європейські (регіональні) та міжнародні стандарти в сфері охорони праці та законодавство України.
12. Колективні договори і угоди.
13. Трудовий договір. Трудові угоди.
14. Регулювання охорони праці у колективному договорі, угоді.
15. Договори цивільно-правового характеру.
16. Індивідуальні та колективні трудові спори і порядок їх розв'язання.
17. Робочий час і час відпочинку.
18. Режим робочого часу як складовий елемент внутрішнього трудового розпорядку на підприємстві.
19. Особливості регулювання праці окремих категорій працівників.
20. Дисципліна праці та види відповідальності.
21. Основні положення законодавства України в сфері охорони праці.
22. Закон України «Про охорону праці».
23. Принципи державної політики в сфері охорони праці.
24. Гарантії прав громадян на охорону праці.
25. Політика підприємства з охорони праці.
26. Міжнародні норми в галузі охорони праці.
27. Система організації охорони праці у європейських країнах.
28. Охорона праці як об'єкт управління.
29. Сутність управління охороною праці.

30. Органи державного управління і нагляду за охороною праці та їх повноваження.
31. Державний нагляд і громадський контроль за додержанням законодавства про охорону праці.
32. Здійснення нагляду прокуратури України за дотриманням законності у сфері охорони праці.
33. Основні положення Закону України «Про запобігання корупції».
34. Система управління охороною праці (СУОП) як підсистема системи управління виробництвом.
35. Організаційна структура СУОП, критерії ефективності її функціонування.
36. Забезпечення безпеки праці на основі комплексного підходу.
37. Створення служби охорони праці підприємства, визначення її статуту.
38. Організація роботи служби охорони праці підприємства: порядок підпорядкування, основні завдання та функції, права та відповідальність її працівників.
39. Формування позитивного ставлення до питань з охорони праці.
40. Умови праці та чинники, що їх визначають.
41. Основні положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці.
42. Проведення масової роз'яснювальної роботи з питань охорони праці. Методи пропаганди та агітації з охорони праці.
43. Основні положення законодавства України в сфері цивільного захисту.
44. Порядок та строки притягнення до відповідальності за правопорушення у сфері охорони праці та цивільного захисту.
45. Адміністративна та цивільно-правова відповідальність за правопорушення в сфері цивільного захисту.
46. Нормативно-правове забезпечення техногенної безпеки в Україні.
47. Поняття і структура системи запобігання надзвичайним ситуаціям (НС) на об'єктах.
48. Міжнародна взаємодія з питань захисту території та населення від наслідків НС.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова

1. Правові основи працезохоронної політики та охорони праці: курс лекцій / за ред. Є.О. Семенова. URL: <https://surl.li/uuyqvay>
2. Правові основи охорони праці: навч. посіб. / Т.О. Луценко та ін. Х.: НУЦЗУ, 2023. 223 с.
3. Вовк Ю.А., Вовк І.П. Охорона праці в галузі: навч. посіб. Тернопіль: ФОП Паляниця В.А. URL: <https://surl.li/mdpgos>
4. Зацарний В.В. Конспект лекцій з дисципліни. «Основи охорони праці». URL: <https://surl.li/bditey>
5. Основи охорони праці: підручник / М.С. Одарченко та ін. URL: <https://surl.lu/mlmihz>

Нормативна

6. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
7. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
8. Кодекс цивільного захисту України. *Відомості Верховної Ради України*, 2013, № 34-35. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>
9. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-ВР>
10. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*, 2001, № 25-26. Дата оновлення: 13.08.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
11. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України. *Відомості Верховної Ради*. 1999, № 46-47. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14#Text>
12. Про запобігання корупції: Закон України. *Відомості Верховної Ради*. 2014, № 49. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>
13. Про затвердження Державних санітарних норм та правил «Гігієнічна класифікація праці за показниками шкідливості та небезпечності факторів виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу». Наказ МОЗ України № 248 від 08.04.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0472-14#Text>

14. Про охорону праці: Закон України. *Відомості Верховної Ради*. 1992, № 49. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2694-12>

Допоміжна

15. Директива Ради Європейських Співтовариств 89/391/ЄЕС Ради щодо запровадження заходів заохочення поліпшення безпеки та охорони здоров'я працівників на роботі. URL: <https://surl.lt/vdhama>

16. Угода про асоціацію. URL: <https://surl.li/ilkydj>

17. Конвенція про основи, що сприяють безпеці й гігієні праці № 187. URL: <https://surl.lt/vdhama>

18. Міжнародний стандарт SA8000:2001 «Соціальна відповідальність». SAI SA8000: 2001 Social Accountability International. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0015697-07#Text>

19. Міжнародний стандарт OHSAS 18001:2007 Occupational health and safety management systems – Requirements. Системи менеджменту охорони праці – Вимоги. URL: <https://surl.lu/jbczcu>

20. Міжнародний стандарт ISO 45001:2019. Occupational health and safety management systems – Requirements with guidance for use. Системи менеджменту охорони здоров'я і безпеки праці – Вимоги та рекомендації до застосування. URL: <https://surl.li/ijfedt>

21. Міжнародний стандарт ISO 26000:2010 «Настанова по соціальній відповідальності». ISO 26000:2010 (Draft) Guidance on Social Responsibility. URL: <https://surl.li/wsnhjb>

22. Охорона праці в Євросоюзі. URL: <https://surl.li/xhevgt>

23. Сучасний стан охорони праці в Україні та за кордоном. URL: <https://surl.li/jzjoww>

Інформаційні ресурси

24. Наукова бібліотека НУВГП. URL: <https://nuwm.edu.ua/nuwm/struktura/biblioteka/>

25. Науково-виробничий журнал «Охорона праці». URL: <http://ohoronapraci.kiev.ua/#>